

6. Давыдов О.Н., Куровская Л.Я., Лысенко В.Н., Неборачек С.И. Видовое разнообразие паразитов рыб, непреднамеренно интродуцированных в водоемы Украины // *Збірник праць Зоологічного музею*. 2011. № 42. С. 3–12.

Yesipova N.B.^{1,2}, Pyuchina A.V.¹

FISH PARASITES OF EPIZOOTIC IMPORTANCE IN DIFFERENT BIOCENOSES

¹Oles Honchar Dnipro National University

²Dnipro State Agrarian and Economic University

In the biocenoses of the reservoir and the reservoir-cooler, helminths of fish with a complex cycle of development - representatives of the classes Trematoda, Cestoda, Nematoda are of epizootic importance; in specialized fisheries ponds are more likely to cause Monogenea-class helminths and ciliated infusions in fish.

Жиденко А.О., Паперник В.В.

УМОВИ, ЩО ВІПЛИВАЮТЬ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ВИДОВОГО СКЛАДУ РИБ РІЧКИ ДЕСНА

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 13, 14013, Україна, chnpu@chnpu.edu.ua

Головною водною артерією Чернігівської області являється р. Десна. Вона ж є нівобережною притокою р. Дніпро першого порядку, яка впадає на відстані 894 км від гирла, на 10 км вище по течії від Києва. Загальна довжина річки в межах України 575 км, з яких 70 км – протяжність по території Київської області, 468 км – по території Чернігівської області, 37 км – по кордону Чернігівської та Сумської областей (*Доповідь, 2018*). Живлення річки змішане, переважно снігове. Навесні проходить до 50-70% річкового стоку, влітку і осінню - 15-25%, взимку - 10-12%. Десна – єдиню річку, що практично не була зарегульована. На ній не побудовано дамб, немає водосховищ каналів. Завдяки цьому русло річки звивисте, розпадається на ряд рукавів, а заплава – заболочена та є такою, якою її створила природа. Швидкість течії змінюється в залежності від пори року, і загалом вона вирізняється своєю нестримністю. Середня глибина Десни у більшій частині її протяжності в Україні – 2-4 м, максимальна – 17 м. Регулярне судноплавство здійснювалося до 1990-х років на 535 км від гирла. З 1990-х регулярне судноплавство застало, фарватер здебільшого не поглиблюється, тому що на річці не працює жодний земснаряд. Відтак річка заростає, міліє й замулюється. У замуленому фарватері вода шукає виходу, "гуляє" туди-сюди, тисне на береги й розмиває їх. За словами в. о. начальника Деснянського басейнового управління Вадима Потопенко, за період спостережень з 2011 по 2017 рік біля Великого Устя втрачено 1,06 га території лівого берега. Русло змістилось практично на 23 м. Середньо багаторічна швидкість розмиву там становить 1,7 м/рік (*Потопчук, 2019*). Окрім того, часточки мулу осідають на дно і закривають собою джерельця, які живлять Десну, що призводить до погіршення якості води та негативного впливу на життєдіяльність риб. Крім того, в останні часи рибне багатство зменшується через

масове браконьєрство. Так, згідно статистичних даних органами рибохорони за шість місяців 2019 року було викрито 24397 правопорушень, що на 12% більше від показника за аналогічний період 2018 року (21717). Відсоток викриття грубих порушень у звітному періоді 2019 року при рості абсолютних показників (7057 грубих порушень у 2019 році проти 6650 порушень в 2018 році) залишається на минулорічному рівні та складає 29%. Чернігівським рибохоронним патрулем викрито 474 порушення правил рибальства, з яких 202 грубі порушення - за ч. 4 ст. 85 КУпАП (рибальство із застосуванням заборонених знарядь лову). У порушників за нерестовий період 2019 року вилучено 1236 кг риби та 703 од. заборонених знарядь лову, в тому числі одні електролов у комплекті та затримано 3 од. транспортних засобів. Накладено штрафів (за постановами судів та органів рибохорони) на суму 54005 грн. Загальна сума збитків, завданих рибному господарству, склала 255954 грн. (*ching.darg.gov.ua, 2019*).

Десна має велике рекреаційне значення, на її берегах розташована велика кількість пансіонатів. Водні ресурси Десни є джерелом господарського, питного водопостачання м. Кисля та технічного водопостачання промислових підприємств та теплоенергетики м. Чернігова. Вода, що подається з Десни в оселі княв, очищена, але сирово вживати її не рекомендується. Тому що, 53% вод басейну р. Десна формується на території Брянської області Російської Федерації. Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в Росії, які розташовані на річках, русла яких проходять і по території області. З початком функціонування заводу зі зливання хімічної зброї та могильника для поховання хімічних відходів в м. Почеп Брянської області виникає загроза стану р. Судость, притоці р. Десни. Визначити об'єм і якість забруднень неможливо через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) Республіки Білорусь та Російської Федерації (*Доповідь, 2018*). Крім того, в річках Чернігівщини перевищують гранично допустиму концентрацію (ГДК), одні й ті ж показники — по залізу загальному й марганцю. Підвищення їхнього вмісту характерне для цієї місцевості. Річка протікає болотами, багатими на солі заліза, відповідно й вода має його підвищений вміст. Торфовища болотистої і лісної місцевості області служать джерелом підвищеного вмісту гумусових кислот у воді, що призводить до порушення кисневого режиму у водоймах у бік його зниження, особливо в умовах підвищеної температури повітря. У анаеробних умовах марганець здатний накопичуватися в значній кількості. Таким чином, зміст залізу і марганцю в поверхневих водах має природне походження. Щодо фосфатів, то кілька років тому в Десні їх концентрація значно перевищувала ГДК. Це було пов'язано із розробкою у Брянській області (Росія) родовища фосфатидів. Згодом їх законсервували і вміст фосфатів у Десні прийшов до норми. Хоча насправді ця норма - поняття відносно й мішане. Тому що раніше ГДК по фосфатах становила 0,17 мг/л, а зараз - 2,15 мг/л. Фактичний же вміст - 0,5 мг/л, що було потрібним перевищенням, інші - це норма (*Потанчук, 2019*). Скидання не доочищених стоків, забудова прибережних захисних смуг, розорювання залляв, використання пестицидів для обробки полів, стікання хімікатів з опадами в річку - все це, в комплексі з наслідками глобального потепління, впливає на життєдіяльність і видовий склад риб річки Десна.

В Десні та в її притоках водяться риби понад 35 видів, серед яких карась китайський, судак, головень, жерех (білязна), плоскирка, лящ, в'язь, чехоня, верховодка, плітка, карась, окунь, короп, щука, вугор, сом, в'юн, йорж, йорж-носар,

лиш, стерлядь. Цінні види, зокрема стерлядь, аутор, минь, сом, марена, сазан попадаються рідко, а стерлядь і марена занесені в Червону книгу України.

Згідно статистичної інформації Управління державного агентства рибного господарства у Чернігівській області (Звіт, 2019) в 2018 році промисел на р. Десні з озерами був започаткований в лютому. За перше півріччя користувачами на р. Десні було залучено 3,584 т. риби, що складає 18,22 % від вилову за рік, тобто до активного промислу приступили також у другому півріччі. Згідно динаміки вилову лянц на р. Десні з озерами у звітному році вилов був меншим, ніж в 2009 та 2017 роках. Вилов щуки в звітному році найбільший за останні 10 років, також і відсоток освоєння через зменшення прогнозу сягнув майже 99,9 відсотків. Середня довжина лянц на р. Десні з промислових уловів сітками складає 37,5 см. За останні десять років середня довжина знаходиться майже на тому самому рівні. Середня довжина щуки в промислових уловах становить 48,5 см, що дещо менше ніж в 2016 року. На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області переважають більшість в уловах, згідно звітів про обсяги вилову водних біоресурсів, займає пласкярка – 4,593 т. (23,35 % від загальної маси), потім йдуть лянц – 4,176 т. (21,23 % від загальної маси), плітка – 2,906 т. (14,77 % від загальної маси), сиженць – 2,315 т. (11,77 % від загальної маси), карась сріблястий – 1,648 т. (8,38 % від загальної маси), щука – 1,099 т. (5,59 % від загальної маси), верховодка – 0,8 т. (4,07 % від загальної маси), окунь – 0,554 т. (2,82 % від загальної маси), інші водні біоресурси склали – 8,02 % від загальної маси. Загальний вилов був менший ніж в 2017 році. По всіх видах водних біоресурсів показник перевищує середній багаторічний вилов, за винятком в'язя, підуста та коропа. В звітному році науково-дослідні роботи та контрольні лови співробітниками Інституту гідробіології НАН України на підконтрольній території не проводились (Звіт, 2019). За результатами проведених 10 контрольних виловів з річки Десна, було отримано 39 кг риби. Встановлена наступна послідовність видів виловленої риби від найбільшої до найменшої її кількості: плітка *Rutilus rutilus* (L.) (15 штук), щука *Esox lucius* (L.) (10), в'язь звичайний *Gymnocephalus cernua* (L.) (10), краснопірка *Scardinius erythrophthalmus* (L.) (8), лянц *Abramis brama* (L.) (6), в'язь *Lepomis idus* (L.) (5), білизна *Aspius aspius* (L.) (5), підуст *Chondrostoma toxostoma* (L.) (4), лиш *Tinca tinca* (L.) (3), чехоня *Pelecus cultratus* (L.) (3), судак звичайний *Lucioperca lucioperca* (L.) (2), пласкярка *Blicca bjoerkna* (L.) (2), сом звичайний *Silurus glanis* (L.) (1), середня вага рибина 0,1–1,0 кг, вік риби від 1 до 4 років, це, звичайно, є недостатнім.

Для збільшення виловного різноманіття біоресурсів водних об'єктів області, відповідно до біологічного обґрунтування, розробленого Інститутом рибного господарства НАН України, найбільш придатними об'єктами для штучного відтворення іхтіофауни річки Десна є товстолобик, сазан (короп), лиш та аборигенні види риб (сом, судак і щука). На Чернігівщині 6 листопада 2018 року відбувся перший етап зариблення річки Десна, що проводився за рахунок компенсаційних коштів за збитки рибному господарству України від проведення робіт на землях водного фонду по робочому проекту «Реконструкція об'єкту «Розчищення русла р. Десни з укріпленням берегової лінії в районі міського пляжу «Золотий берег» в м. Чернігів». Зарибок закупленої в ПрАТ «Чернігвірибгосп» вселення проводилось в приміській зоні Чернігова в районі автомобільного мосту під контролем спеціальної комісії з контролю та проведенням робіт із вселення водних біоресурсів, на чолі із представниками Чернігівського рибоохоронного патруля. До водойми вселене 2964 кг молоді коропа,

товстолюба та білого амура. Дані види риб відносяться до родини короповіх і найбільш пристосовані до промислового розведення у інших водоймах. Основною їхню росливодних риб є водна рослинність. Короп - невибаглива велика, прісноводна риба, яка фактично є культурною формою річкового сазана. На відміну від свого дикого родича, коропи більш живучі, витривалі і більш плідні. Товстолюбок їсть майже всі групи водоростей, але перевагу віддає діатомовим і зеленим водоростям, як раз тим самим, які обумовлюють цвітіння води у водоймах. Тобто, дані види риб є не тільки вигідними для промислового розведення, через свою непримхливість, а й виступають природними очисниками водойм (біомеліораторами). Взагалі за рахунок компенсаційних коштів у Десну планується випустити 10 тонн молоді риби на суму близько 717 тис.грн. Відтворення водних біоресурсів є одним із важливих рибницько-меліоративних заходів, направлених на підтримку формування водної екосистеми, збільшення іктіофауни та формування промислових запасів риби. 23 квітня 2019 року відбулося зариблення р. Десна. Захід проходив в районі с. Жаванка Чернігівського району. Вселення здійснювалось суб'єктами промислового лону в рахунок спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах. Так, до водойми вилучено 4 433 екз. річняка коропа, середньою вагою близько 30 г/екз. Зарибок закуплений в ПрАТ «Чернігіврибгосп». Контроль за проведенням робіт із вселення водних біоресурсів здійснювали працівники Чернігівського рыбоохоронного патруля (ching.darg.gov.ua, 2019).

Список використаних джерел

1. Довідник про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2017 рік. Чернігів: Черніг. обл. держ. адмін., департ. екол. та природ. ресур., 2018. 244 с.
2. Звіт про роботу управління державного агентства рибного господарства у Чернігівській області за 2018 рік. Режим доступу: http://ching.darg.gov.ua/_dovidnik_ribalki_0_0_0_389_1.html, 2019.
3. <http://ching.darg.gov.ua>, 2019 /сайт Чернігівського рыбоохоронного патруля
4. <https://www.ukrinform.ua/rubric-region/2346178-rozcarovana-desna.html>

Zhydenko A.O., Papernik V.V.

CONDITIONS, THAT AFFECT ON SAVING LIVELIHOOD AND SPECIES COMPOSITION OF FISHES FROM THE RIVER DESNA

National University «Chernigivskyi kolgium» named after T.G. Shevchenko

The article discusses the conditions that affect the conservation of the species composition of fish in the Desna River, gives a detailed description of the river. Listed are 35 species of fish that are found in the Desna and its tributaries. According to the statistical information of the state fishery agency in the Chernihiv region, fish catches are compared from 2007 to 2018. The data of 10 control fish catches are given, by qualitative and quantitative composition. The prospects for the reproduction of aquatic bioresources are given.